

ҚарДУ ХАБАРЛАРИ

4 / 2017

РЕЗЮМЕ

В статье речь идет о теории реформ, разработанной Исламом Каримовым. Раскрывается взаимосвязь ее различных направлений и основных концептуальных идей.

RESUME

The article clarifies about the reformation theories which were created by Islam Karimov. The relationship between different directions and the main conceptual trends are defined.

МИЛЛИЙ ҒОЯ ВА МАЪНАВИЯТНИНГ ЎЗАРО БОҒЛИҚЛИГИ

Жабборова А. Ғ. (ҚарДУ)

Таянч сўз ва иборалар: *миллий ғоя, маънавият, мафкура, миллий-маънавий қадриятлар, миллий гуруҳ.*

Ўзбекистон мустақилликка эришгандан кейин мустабид тузумнинг якка ҳукмрон бўлган коммунистик мафкурасидан беизб, зада бўлиб қолган, ўзининг маънавий қадриятлар, урф-одат ва анъаналаридан бегоналаштирилган халқ жамиятнинг барча соҳаларини давлат мафкурасидан холи қилишни кўллаб-қувватлади. Ўзбекистон Конституцияси 12 – моддасида халқнинг иродасини мустаҳкамлади. Аммо халқни бирлаштириш, мустақилликни мустаҳкамлаш ўзбек халқини уюштирувчи, янги жамият қуришга сафарбар этувчи миллий ғояга эҳтиёж туғдирди.

Биринчи Президентимиз И.А.Каримов 1993 йил 6 май куни Олий Кенгашнинг 12 – сессиясида сўзлаган нутқида: “Олдимизда турган энг муҳим масала бу – миллий истиқлол мафкурасини яратиш ва ҳаётимизга татбиқ этишдир. Бизнинг энг улуғ мақсадимиз, энг улуғ ғоямиз, энг улуғ шиоримиз шуки, Ўзбекистоннинг битта йўли бор: мустақилликни мустаҳкамлаш – олға юриш. Мафкурамизни тутган йўлимиз, бор ғайратимизни ана шу улуғвор ниятга йўналтириш керак. Халқимизни барча сиёсий кучларни жамият ташкилотларини яқдил, бир жон, бир тан қиладиган ғоя ҳам аслида шу”¹.

Ҳар қандай жамиятнинг маънавияти миллий ғоя ва мафкурасига асосланади. Ҳаёт шуни кўрсатадики, халқ маънавиятидан, миллий илдизларидан маҳрум, ташқаридан зўрлик билан сингдирилган ғоя халқнинг маънавиятига, ички ҳаракатлантирувчи кучига айлана олмайди. Оқибатда бундай ғоя ва мафкура таназзулга учрайди.

Мустақил халқимизнинг тараққиёт хусусиятларини, истиқболини, инсонларнинг яхши яшаш учун ишлаб чиқилган дастурларнинг самарадорлигини ошириш миллий ғоя ва маънавиятни уйғунликда ўрганишни тақозо этади. Миллий ғоянинг ўзи иқтисодий эмас, маънавий ҳодисадир. Шу сабабдан мустақил тараққиётимизда маънавиятга иқтисодий қаторида устуворлик берилган. Миллий ғоя – халқимизнинг олий мақсадларини муҳим ҳисоб қилилади.

Аввало, миллий ғоя ва маънавиятнинг асосий мақсади фуқароларга, кенг жамоатчиликка Ўзбекистон тараққиёт йўлининг маъно ва мазмунини, миллий – маданий негизларини ҳисобга олган ҳолда чуқур аниқлашга қаратилган. Миллий ғоя ҳар бир инсонда ва бутун халқларда эртанги кунга ишонч уйғотиш, одамларни адолатли, демократик фуқаролик жамияти қурилиши йўлида уюштириши, жипслаштириши лозим. Миллий ғоя бунёдкор ғоя билан бузғунчи ғоянинг, жаҳолатдан маърифатнинг фарқини аниқлашга, маърифатга ишонч ва эътиқодни мустаҳкамлашга хизмат қилади. Миллий ғоя мамлакат олдида турган улуғ, бунёдкорлик ишлари, ундан кўзланган асосий мақсад инсонларнинг эркин ва фаровон ҳаёт, озод ва обод Ватан қуриш ҳар бир киши учун ҳаракат йўналиши бўлишига

¹ Каримов И.А. Тарихий хотирасиз келажак йўқ. – Т.: Ўзбекистон. 1999. – 153 б.

эришишга қаратилган. Миллий ғоя ва маънавият инсон ва жамиятнинг онги ва дунёқарашини, яна аллақандай «қолипга», «ягона андозага» солишга қаратилган эмас. У фикрлар, ғоялар хилма – хиллигига асосланади. Эркин фикрни уйғотиш ва тафаккур эркинлигини кафолатлаш, ўзгалар фикрини тинглаш, эшитиш, агар улар бузғунчи мақсадларни кўзламаса, уларга толерантли бўлиш учун имконият яратади. Ҳар қандай жамият ўзига хос бўлиб, миллий ғоясиз ўз йўлини йўқотади. “Мақсад дегани, – деб ёзган эди Биринчи Президентимиз И.А.Каримов, – халқни, миллатни бирлаштирувчи, йўлга бошловчи бами-соли бир байроқ. Бу байроқ бутун Ўзбекистон халқининг ғурури – ифтихорини, керак бўлса қудратини, орзу-интилишларини мужассамлаштирадиган улуғ кучдир. Давлатимизнинг, халқимизнинг, эл – юртимизнинг мақсади ўзининг улуғворлиги, ҳаётийлиги ва ҳаққонийлиги билан ҳаммамизни жалб этадиган бўлмоғи лозим. Токи бу мақсад халқни халқ, миллатни миллат қила билсин, қўлимизда енгилмас бир кучга айлансин”.¹

Миллий ғоя, бир томондан, миллий маънавиятнинг бош унсури, ядроси. Маънавият тизим сифатида ундан озикланади, унинг ички таъсирида ривожланади. Миллий ғоя маънавиятнинг ядроси сифатида маънавиятнинг бошқа таркибий қисмларини – ахлоқни, нафосатни, ҳуқуқни, илм – фанни, адабиёт ва санъатни, Ўзбекистонда яшовчи бошқа халқларнинг маънавий ҳаётини ўз атрофида бирлаштиради. Уларга ижтимоий мўлжал кўрсатади. Иккинчи томондан, миллий маънавият тизим ўлароқ, миллий ғоянинг мазмун-моҳиятини белгилайди. Миллий ғоянинг ўзи ҳам маънавиятдан, айниқса маънавий меросдан, маънавиятдаги миллийлик ва умуминсонийликдан озикланади. Инсонпарварлик, адолат, тенгҳуқуқчилик, толерантлик, ватанпарварлик, виждон, бурч, завқ-шавқ, бахт-саодат, ўзликни англаш, қадрият каби маънавий онг тушунчаларисиз миллий ғоя шаклланмайди. Агар мазкур тушунчалар нотўғри талқин қилиниб, уларнинг муқобилларига таянилса, миллий ғоя миллатчилик ғоясига, зўравонликни, мустамлакачиликни оқловчи ғояга айланади. Шундай қилиб, миллий ғоя билан миллий маънавият бир-бири билан муштарак, бир-бирига ижобий ёки салбий таъсир кўрсатувчи, баъзан бир-бирига айланувчи, баъзан бир-биридан фарқ қилувчи, баъзан бир-бирига зид бўлиб қолувчи тушунчалардир. Масалан, Буюк Британия ва Россия империялари (бошқа империялар ҳам) миллий ғояси оламга ҳукмронлик қилиш, яхши ривожланмаган, қоқоқ халқларни босиб олиб, мустамлакага айлантиришни ёқлаган. Аммо инглизлар ва русларнинг миллий маънавияти инсонпарварлик ғояларини улуғлайдиган буюк адабиёт ва санъатни, илғор ижтимоий-сиёсий қарашларни ҳам ўз ичига олган. Босқинчиликка, мустамлакачиликка йўналтирилган миллий ғоя бу икки халқнинг миллий маънавиятига моҳиятан ва мазмунан зид эди.

Маънавият – инсоннинг, халқнинг, жамиятнинг, давлатнинг буюк бойлиги, куч – қудрат манбаи, маънавиятсиз одамийлик фазилатлари қарор топмайди. Инсон ва маънавият бир-бирига боғлиқ ҳодисалардир. Инсон бошқа мавжудотлардан маънавияти, яъни ақл-заковати, имон-этиқоди, тили, ахлоқи, диди, нозик ва юксак туйғулари билан фарқ қилади. Маънавиятсиз инсоннинг ўзи шаклланмайди. Шу сабабдан ҳам Ислом Каримов «Маънавиятни тушуниш, англаш учун, аввало, инсонни тушуниш, англаш керак» деган хулосага келган. Инсон камолотининг юксалиши учун унинг маънавияти юксалиши керак. Инсон комиллик чўққисига эришиши учун том маънодаги маънавий шахсга айланиши лозим. Ўз навбатида комил инсон маънавиятни янада ривожлантиради, уни юксак чўққиларга кўтаради.

Мустақиллик йиллари тараққиётнинг жадаллашуви, мамлакатимиз ва жамиятимизнинг тубдан янгиланиши юз берди. Иқтисодий ислохотлар, маънавий тикланишимиз чуқурлашиб бормоқда. Инсон эҳтиёжлари юксалмоқда. Маданий ва диний меросга муно-

¹ Каримов И.А. Миллий истиқлол мафқураси – халқ этиқоди ва буюк келажакка ишончдир. –Т.: Ўзбекистон, 2000. – Б.:6.

сабат тубдан ўзгарди. Кўпгина ота-боболаримизнинг номлари, кўлёзма асарлари қайтадан тикланди. Уларнинг асарлари ҳозирги ёш авлодга ургатиб келинади. Қадимий шахарларимиз, қадимий обидаларимизнинг қайтадан тикланиши маънавиятга ва миллий ғояга эътибордан дарак беради. Биринчи Президентимиз И.А.Каримов ўзининг “Юксак маънавият – енгилмас куч” асарида маънавият тушунчасига таъриф бериб, миллий ғоянинг маънавият билан узвий боғлиқлигини таъкидлайди. Шундан келиб чикиб, “Эркин фуқаро – онгли яшайдиган, мустақил фикрга эга бўлган шахс маънавиятини камол топтириш бизнинг бош миллий ғоямиз бўлиши керак”, деган фикрни билдиради. Барча ислохотларнинг асосий ва пировард мақсади инсон экан, маънавият ва миллий ғоя ҳам инсонга йўналтирилгандир.

Шу ўринда таъкидлаш лозимки, миллий ғоя, маънавият ва мафқуранинг ҳаётийлиги одамларнинг, миллатнинг, жамиятнинг миллий манфаатини, орзу-интилишларини қай даражада акс эттириши, уларнинг турмуш тарзи, дунёқарашига, табиатига қанчалик мос келиши билан белгиланади. Ҳаёт синовларига бардош берадиган, одамларнинг эзгу мақсад-муддаоларини ифодалайдиган, уларга маънавий-рухий қувват берадиган мафқурани ҳамма қабул қилади. Фақат шундай ҳолдагина у кучли рухий қудратга эга бўлади. Миллий ғоя ва мафқура жамият ва халқни юксак мақсадлар томон бирлаштириб, жамият аҳли ўртасида соғлом муҳитни шакллантиради. Шунинг учун ҳам миллий ғоя ва маънавиятни узвий олиб бориш, биргаликда ҳаётга татбиқ этиб, уларга муҳим вазифаларни амалга оширишда ёрдам берадиган бекиёс куч сифатида қараш муҳим. Миллий мафқура-мизнинг маънавий асослари сифатида умуминсоний қадриятларга содиқлик, миллий меросга тўғри муносабат, илм-фан ва тараққиёт ютуқларини, ўзлигимизни чуқурроқ англаш, миллий ғоя асосий тушунча ва тамойилларини халқимизнинг онгига сингдириш, динимиз ва тарихимизни сохталаштиришга йўл қўймаслик асосий вазифаларимиздир.

Миллий ғоя – давлат мафқураси эмас, бугун жамият ғоясидир. А. Эркаев тўғри таъкидлаганидек, у этник мафқура ҳам эмас: “Миллий ғоя – этнографик тушунча эмас, яъни у Ўзбекистонда фақат ўзбекларнинг, бошқа давлатларда уларга ном берган миллатнинг манфаатларини ифодалайдиган ғоя эмас. У муайян мамлакатда яшайдиган барча миллат ва элатларнинг умумий манфаатларини ифодалайдиган тушунча ва тамойиллардан таркиб топади. Хусусан, барча ўзбекистонликлар учун, миллати, тили, динидан қатъи назар, юрт тинчлиги, Ваган равнақи, халқ фаровонлиги, комил инсон, ижтимоий ҳамкорлик, миллатлараро тотувлик, динлараро бағрикенглик шундай қадриятлардир”¹

Янги жамият барпо этиш жараёнида, энг аввало, маънавий қадриятларни тўғри баҳолаш олишши, сохта қадриятлардан воз кечишни, ҳақиқий ҳаётбахш қадриятни ажрата билишни ўрганиш лозим. Ҳар қайси халқ ёки миллатнинг маънавиятини унинг тарихи, ўзига хос урф – одат ва анъаналари, ҳаётий қадриятларидан айри ҳолда тасаввур этиб бўлмайди. Бу борада маънавий мерос, маданий бойликлар, тарихий ёдгорликлар энг муҳим омиллардан бири бўлиб хизмат қилади. Халқ оғзаки ижоди намуналаридан тортиб, бугунги кунда кутубхоналаримиз хазинасида сақланаётган минг – минглаб кўлёмалар, босма китоблар, уларда мужассамлашган тарих, адабиёт, санъат, сиёсат, ахлоқ, фалсафа, тиббиёт, меъморчилик, дехқончилик ва бошқа соҳаларга оид қимматбаҳо асарлар бизнинг буюк маънавий бойлигимиздир.

Хулоса ўрнида шуни айтиш мумкинки, миллий ғоя ва маънавиятни ўзаро алоқа-дорликда ўрганиш, уларнинг мазмун – моҳиятини ёш авлоднинг эътиқодига айлантириш, ёшларни мафқуравий таҳдидлардан асраш, жамиятда мафқуравий иммунитетни ҳосил қилиш Ўзбекистонни ҳар томонлама ривожлантириш учун зарур.

¹ Эркаев А. Ўзбекистон йўли. – Т.: Маънавият. 2011. – 219 б.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Каримов И. А. Тарихий хотирасиз келажак йўқ. Тошкент: Ўзбекистон. 1999.
2. Каримов И. А. Миллий истиклол мафкураси – халқ эътиқоди ва буюк келажакка ишонч-дир. Тошкент: Ўзбекистон. 2000.
3. Эркаев А. Ўзбекистон йўли. Тошкент: Маънавият. 2011.

РЕЗЮМЕ

Мақолада миллий ғоя ва маънавиятнинг жамият тараққиётида туганган ўрни ҳамда уларнинг ўзаро боғлиқлиги ёритилган. Миллий ғоя миллий маънавиятнинг ядроси эканлиги тўғрисида ҳулоса қилинган.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается роль национальной идеи и духовности в развитии общества. Раскрывается взаимосвязь национальной идеи и национальной духовной жизни, показывается, что национальная идея является ее ядром.

REZUME

This article reflects the role of national idea and spirituality towards the societal progress and the interrelation between them.

Наширға доқ. А.Эркаев тавсия этган

маданиятнинг роли.....	86
Эркаев А. Ислоҳ Каримов - Ўзбекистонда туб ислоҳотларни амалга ошириш назарияси асосчиси.....	91
Жабборова А. Ғ. Миллий ғоя ва маънавиятнинг ўзаро боғлиқлиги.....	95

ФИЛОЛОГИЯ

Раҳматуллаева Ш. Грамматик маъно воқеаларида ижтимоий-лисоний омиллар яхлитлиги.....	99
Шодмонова Д. Абдулла Орипов шеърларида қўлланган метафораларнинг бадиий-эстетик хусусияти.....	103
Имомова Г. Ҳикоя жанрида хронолог.....	106
Файзуллаева Р. А. Автограф матнда муаллиф изоҳининг аҳамияти.....	110
Қаҳҳорова Ш. Тасаввуфда шариат талқини.....	113

ПЕДАГОГИКА-ПСИХОЛОГИЯ

Алимова Ф. А. Электронные образовательные ресурсы при обучении неорганической химии в педвузах.....	117
Ishmuradova G.I., Mirzaeva G.M. Materialshunoslik fanini o'qitishda integrativ yondashuvlardan foydalanish.....	120
Hoshimova S.A. O'zbek folklor qo'shiqlari vositasida o'quvchilarning estetik madaniyatini shakllantirish.....	125

ГЕОГРАФИЯ. ЭКОЛОГИЯ

Ҳақубов Т.В., Абдуллаев С.И. Қишлоқ хо'jaligida yer resurslaridan foydalanishning ekologik jihatlari.....	129
Тошқўзиёв М.М., Шадиева Н.И. Сангзор ҳавзасида тарқалган тупроқлар карбонатлар миқдори ва таркиби.....	133

ТАҚРИЗ

Аҳмедов А.Б. Тилнинг миллий-маданий жиҳатдан аҳамияти.....	138
---	-----